

Zsarnay Lajos igehirdetései a 19. század tükrében

Bátoriné Misák Marianna

A 19. század az egyháztörténet szempontjából rendkívüli sajátossággal bírt. E században meginduló szellemi áramlatok, törekvések az egyházat teljesen új útra vezették, amelyről a visszatalálás nem volt következmények nélküli. Ezek az irányzatok tudományt csináltak a vallásból, emberi könyvet a Szentírásból, történelmi személyt Jézusból. Kiiktatták a csodákat, a hitet, a feltámadást a keresztyén alaptételek közül. A hitébresztő, hitmélyítő prédikációkból praktikus tanácsokat szolgáltató beszédek és erkölcsprédikációk lettek. Akadnak megfogalmazások, amelyek szerint ilyen következmények mellett Magyarországon a 19. században a református egyház keretein belül a hitélet elsekélyesedett, a templomba járás szokássá vált.¹ A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy kiürültek a templomok, az emberek elidegenedtek az egyháztól.

„Templomaink sok helyen a szó legvalódibb értelmében üresek. A hideg falaknak szól az ige s nemcsak a láthatatlan, hanem még a látható egyház is az örvényhez közeleg. Éneklő családot, hol a Biblia és a jó öreg Szikszai életnék a keblet, alig találhatni.”²

A protestáns hetilapok tudósításai alapján írták, miszerint:

„Gyakran előfordult, hogy a harangozás után a lelkipásztor nézte a parókiáról: megy-e valaki a templom felé. Mikor egy darabig hiába várt, üzent az egyházfival s bezáratta a templomot, ki sem lépvén lakásából. Pedig néha a hívek is a papra vártak, s midőn látták, hogy nem jön ki, ők sem indultak el a templomba. [...] Más helyeken elmentek ugyan az istentiszteletre, de nem volt köszönet benne.”³

Megállapíthatjuk azonban, hogy a fenn említett közlések nagyon általánosítanak. Igaz, hogy Magyarország egyes helyein valóban kiüresedtek a templomok, de ez nem volt általános. Igaz az is, hogy az egyes helyeken megtörtént események jól szemléltetik az egyháztól, lelkipásztortól való eltávolodást, de nem általánosíthatunk. Pontosan azért, mert vannak források, amelyek éppen ennek az ellenkezőjéről tesznek tanúbizonyságot. Dienes Dénes a miskolci református egyház történetével foglalkozva a korabeli források alapján írja, miszerint az egyházlátogatási jegyzőkönyvek évről évre azt jegyezték meg, hogy a „köz-vasárnap és ünnep napokon az istentisztelet evangéliumunk szellemében rendesen megtartatik, a hívek

---

¹ Ld. bővebben: BÍRÓ SÁNDOR – BUCSAY MIHÁLY – TÓTH ENDRE – VARGA ZOLTÁN: A Magyar Református Egyház története, Sárospatak, 1995. (Az Egyháztörténeti Tanszék kiadványai) (továbbiakban: BÍRÓ et al., 1995.) 351–359. p.

² BÍRÓ et al., 1995. 352. p.

³ BÍRÓ et al., 1995. 352–353. p.

által kellő buzgósággal gyakoroltatik”.⁴ Nem sokkal később pedig így nyilatkozik: „Miskolcon tömegesen jártak templomba, úgyhogy az úrvacsorát az ünnepek második napján is ki kellett osztani, mert egy alkalommal nem fértek el a templomokban az úrvacsorázni kívánó hívek.”⁵ A hivatalos szöveg mögött azonban tradicionális egyházi élet rejtőzött. Hiszen minden bizonnyal nem a spirituális vágy vitte az embereket a templomba, hanem a tradíció. Hogy ez mennyire így van, idézzünk újra e tanulmányból.

„Az istentiszteletre járás a tisztességes polgári élet velejárója volt, egyfajta társadalmi esemény. Ebben igen fontos szerepe volt a templomban elfoglalt helynek. [...] nem csak az »ifjabb mester embereket« kellett meginteni »az őket nem illető üléseknek általok való elfoglalása« miatt, hanem »az asszonyi renden lévőket« is el kellett igazítani »az őket és kit-kit a maga rangjához képest illethető hely foglalásra, közhirdetés által [...] és egyenes nyilvános kifejezéssel«.”⁶

Talán a felvilágosodás, talán általában a kor hozta magával, hogy a templomlátogatások szokássá, társadalmi eseménnyé degradálódtak. Mindenesetre nem az a lelki szükséglet jellemezte már az embereket, ami tapasztalható volt a korábbi századokban. Háttérbe szorult az igére, az igehirdetésre való odafigyelés.

„Mint »szokást«, tehát hosszabb ideje meglévő gyakorlatot igyekezett megszüntetni az egyháztanács a század első harmadában, »hogy a templomban egyik székből a másikba, sőt a harmadikba is a bokréták az asszonyok és leányok által, susogás és nevetkezés közbe, által nyújtogattanak«.”⁷

A vélemények eltérőek abban a tekintetben, hogy kiüresedtek-e a templomok vagy nem, az azonban tény, hogy a hitélet gyakorlása megváltozott, válságba került a 19. században. Abban azonban mindnyájan egyetérthetünk, hogy a racionalizmus, de különösen majd később a liberalizmus hatására átalakult a gondolkodás az egyházban, és sokak szerint a válság oka éppen ebben keresendő.⁸ A lelkipásztorok eltávolodtak a Szentírástól, sőt egyeseken szégyellték az evangéliumot hirdetni, így átalakultak az igehirdetések. A szolgálatok arról szóltak, ami a hallgatóknak hasznos volt. „Csak az lehet reátok nézve igaz vallás, amit józan, egyenes okosságokkal megfoghattok”⁹– mondta prédikációjában Lácza Szabó József. A prédikációk különböző témákat öleltek fel anélkül, hogy sok esetben alapigét, textust olvasott volna fel a lelkipásztor. Voltak egészen „szabad”, textus nélküli szószéki megnyilatkozások mezőgazdasági munkákról, illelmeiről, evésről,

⁴ DIENES DÉNES: Református egyház. In: Miskolc története. III/2. 1702–1847-ig. Főszerk.: Dobrossy István. Miskolc, 2000. 835–868. p. (továbbiakban: DIENES, 2000.), 865. p.

⁵ DIENES, 2000. 865–866. p.

⁶ DIENES, 2000. 865. p.

⁷ DIENES, 2000. 865. p.

⁸ BÍRÓ et al., 1995. 364. p.

⁹ BÍRÓ et al., 1995. 364. p.

ivásról.¹⁰ Ezekkel a beszédekkel átformálták a hívek gondolkodását, akikről pedig azt olvassuk, hogy unták a száraz beszédeket. A prédikációk már rég nem tartalmazták a keresztyén élet alapvető és legfontosabb tételeit: az isteni kijelentés, Krisztus istensége, örök élet, feltámadás, Isten csodái stb. A középosztály, illetve az előkelők vallási közönye pedig rossz hatással volt az egyszerű emberekre. Így ha jártak is az emberek templomba, a prédikációk nem vallási éhséget voltak hivatva kielégíteni, s egy idő után már nem a hitélet szükségletei, hanem a szokás határozta meg az emberek templomlátogatását, mint ami hozzátartozik az életvitelhez. Nem csodálkozhatunk hát, ha mindez a hitélet rovására ment.

Fekete Károly a liberalizmus legfőbb tanításait és célját ismertette mondja, hogy azt erős hitvallás-kritika, sőt a felekezeten felüli általános vallásosság propagálása, feltámadás-vita, csoda-mentes keresztyénség jellemezte. Az irányzat célja az volt, hogy a vallást a teológiai ortodoxiától megszabadítva visszavigye az emberi kedélyvilághoz.¹¹ A legnagyobb vitát a feltámadás ténye jelentette. Emellett azonban más keresztyén alaptétel is kiiktatásra került, így nagyon kevés az az igehirdetés, amely ebben a században megmaradt a bibliai alapoknál, és egyértelműen megfogalmazódott volna benne a feltámadás és az örök élet mint a keresztyén ember reménysége. Nem szabad azonban itt sem az általánosítás hibájába esni, hiszen itt is vannak kivételek, mert nem mindenki hajtott fejet a liberalizmus eszméjének, nem mindenkit ragadott magával az egyházat kiüresítő, bibliai csodákat nélkülöző, Jézust történeti személylé degradáló irány. Ezek közé tartozott Zsarnay Lajos is.

Zsarnay Lajos 1802-1866-ig élt. 1831-től 1861 februárjáig sárospataki tanár, 1849-től a Tiszáninneni Református Egyházkerület főjegyzője, 1860. május 1-től 1866. június 13-ig püspöke. Teológiai gondolkodása nagyon hamar, még 1831 előtt kialakult. S bár Schleiermacher nézeteit és gondolatait több tétele megfogalmazásában is tetten érjük, továbbá ismeretes előtte a racionalizmus gondolkodása, a különböző irányzatok közül a legelfogadhatóbbnak a szupranaturalizmust tartotta.¹² Összehasonlítva a racionalizmussal, azt mondhatjuk, a különbség a kettő között az, hogy míg a racionalizmus döntő szerepet tulajdonított az észnek a hit dolgaiban, addig a szupranaturalizmus Isten kijelentése természetfölöttiségét hangsúlyozta, sőt a racionalizmus támadásaival szemben védelmébe vette a hit-igazságokat. Ennek alapján kiállt a csodák, Jézus engesztelő halála, az örökletes bűn, az ördögképzet, a szentháromságtan és Jézus kettős természetének igazsága mellett, folytatta a korábbi teológiai álláspontokat.¹³ Ezt tapasztaljuk munkáiban, s ezt vizsgáljuk meg prédikációiban.

19. századi prédikációkat olvasgatva első megfigyelésünk az, hogy mondanivalójuk alapján különbség van a század elején és a szabadságharc után keletkezettek között. Hazánkban a század első felében végbemenő

¹⁰ BÍRÓ et al., 1995. 365. p.

¹¹ FEKETE KÁROLY: A református liturgikák története a XIX-XX. században. In: *gyakorlatiteologia.hu*, 2012. Online: <http://www.reformatus.hu> – 2015. november.

¹² Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltára, B.LXXV. 34.998.

¹³ NAGY KLÁRA: A német racionalizmus és Christian Wolff. In: A felvilágosodás és ami utána következett. Szerk.: Dienes Dénes. Sárospatak, 2013. 76–77. p.

események a szellemi áramlatok kibontakozását késleltették, így a liberális teológia kibontakozása a század második felében következett be. Az ebben az időszakban, illetve szellemben született prédikációkra jellemző főként az, hogy elidegenítette az embereket a templom közelségétől. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy korábban nem találkozunk az egyházi beszédekben a racionalizmus és liberalizmus gondolatvilágával. A másik különbség, hogy nemes vagy szegény származású felett hangzott-e el a beszéd. A harmadik pedig: kétféle temetési beszéd volt már ebben a században. Az egyik a tényleges, alapigére épülő, a másik az oráció, ami textus nélküli volt, és az elhunyt életét illetve munkásságát méltatta.

Zsarnay Lajos fennmaradt prédikációi egy kivételével mind temetési beszédek. Ezeket a beszédeket főként abból a szempontból elemezzük, hogy mennyiben tükrözték a kor szellemiségét, különösképpen pedig az örök élet, a feltámadás, és egyáltalán a halál tényének megfogalmazásában. Zsarnay Lajos – egyes kortársaival ellentétben – minden egyes temetési beszédének igei alapja van. Minden prédikációja egy általa választott, s az elhunyt személyiségét, életét, hivatását és munkáját is tükröző igeverssel indul. Érdekes megfigyelni, hogy míg az egyik beszédben csodálatos módon ecseteli az élet mulandóságát, a halál szörnyűségét, s reményt kelt a túlvilági, örök élet felől, másokban a halott méltatásán, családjában, országában, egyházában betöltött rendkívüli szerepén és munkáján túl szinte semmi mással nem foglalkozik.

1832-ből 3 igehirdetése maradt fenn. Az egyik Kézy Mózes pataki kollégiumi tanár, több vármegye táblabírája felett hangzott el, az elhunyt meggyőződése kap hangot általa, mikor megemlíti, hogy Kézy egész életén keresztül hitt Jézus szavainak, miszerint az Isten házában sok lakóhely van. Hitte, hogy eljut azokba. Hitte, hogy a porszemnyi földön kívül vannak dicsőbb helyek, boldogabb valók, ahol az ember ismereteit növelheti, virtusait gyakorolhatja. Hitte, hogy a lélek a síron túl is élni fog és örökké boldog lesz. Hitte, hogy Isten szeretete, bölcsessége nincs csupán e földhöz kötve. Ezért nincs félni vagy reszketnivalója sem e földet, sem szeretteit itt hagyni. Hitte, hogy a halhatatlan lelket korona és jutalom várja.¹⁴ Beszéde végén pedig ugyanez, mint sajátmeggyőződés is megszólal. „A síron túl is van élet. Ez a külső köntös a test [...] porrá lesz [...] de a lélek a földtől megtisztulva boldogabb világba költözz.”¹⁵ Majd beszéde mintegy megkoronázásaképpen újra visszatér erre a gondolatra. A halál mindent félbeszakító hatalma nem uralkodhat az emberi lelken, mert az a síron túl is élni fog. Beszél az örökkévalóságról, ahol majd mindnyájan feltaláljuk egymást, s ahol nyugodjon az elhunyt is dicsőségben.¹⁶

Endrédy Imre a kollégium diákja volt, 19 évesen 1832-ben halt meg. Temetésén a Zsolt 103,15–16. alapján szólt Zsarnay.¹⁷ Hasonlítja a fiatalon

¹⁴ ZSARNAY LAJOS: Halotti tanítás arról, mint vesznek a böltsek tisztességet, mellyel néhai tekintetes nemes és nemzeti Kézy Mózes úrnak [...] betses emlékezetét [...] megújítja s tisztelé [...] Sárospatak, 1832. 9–10. p.

¹⁵ Uo., 17. p.

¹⁶ Uo., 25–26. p.

¹⁷ ZSARNAY LAJOS: Halotti tanítás arról, mi gondolatokat támaszt lelkünkben az ifjak halála, mellyet néhai nemes Endrédy Imre, a S. pataki Ref. Anyaoskolában törvényt

elhunyt életét az igeversben szereplő fűhöz, s egyúttal fiatalsága feletti bánatát fejezi ki. Ecseteli, hogy ilyen esetekben a halál még fájdalmasabb, s még szörnyűbb, hiszen egy ígéretes pálya előtt álló emberről van szó. Az elhunyt meggyőződésének ad hangot akkor, amikor a test porrá lételéről, s a lélek Istenhez való megtéréséről beszél.¹⁸ Kifejeződésre kerül, ha nem is teljes egyértelműséggel, Isten országa, melyet a világosság, a szabadság országaként mutat be, ahol többé nem lesz szenvedés, bánat, gyász, siralom.¹⁹

Gyulay Sámuel Zemplén megyei táblabíró felett szintén 1832-ben hangzott el halotti beszéde, amit a Mt 25,21 alapján készített el. Ezt a beszédét a halál tényének ecsetelésével kezdi. Arról beszél, hogy a halál szele fuvallatára mindaz, ami jellemzi az embert, a vidám arc, vigyázó szem, dolgos kéz, gyors láb megsemmisül, megszűnik. Félbeszakadnak tervek, szándékok. Úgy festi le, mint az élet kíméletlen ellenségét. Mint láthatjuk az 1832-es év sok gyásszal terhelt esztendő volt, így nem véletlen, hogy párhuzamot von kora és Jeremiás siralmi keletkezésének ideje között. Olyan nehéz, könnyekkel telinek rajzolja meg ezt az időt, mint volt akkor, amikor Jeremiás megírta sorait. S hogy mennyire kíméletlen a halál Zsarnay szerint, idézzünk pár sort beszéde elejéről:

„Ez a tsetsemőt kiragadja az esdeklő szüle ápoló karjai közül, nem kedvez a virágzó ifjúnak, ledönti az egész erejében álló férjfit, hideg boltjába zárja a megaggodt öreget, nem halgat a leghívebb házastárs szíves esdeklésére, nem nézi, mint fárasztja az eget buzgó könyörgésivel annak betses életéért, kit lelke és szíve szeret s tisztel; nem tekinti az egyetlen-egy magzatot, kinek legdrágább kintse e földön bölts atyja volt. Elválasztja, s elszaggatja a rokon-szíveket egymástó; felfogatja mint a pusztító ellenség a ház boldogságát.”²⁰

Beszél az életről, melynek helyes használatát helyezi előtérbe, hasonlítva az alapigében felvett szolgákhoz, akik a rábízott talentumokat hűséggel s jól használták fel. Beszél az élet bölcs eltöltéséről, a hűségről, a jámborságról, mely minden munkában elengedhetetlen, s az ezekért járó jutalomról, majd megjegyzi, hogy mit ér, ha az ember ez egész világot megnyeri, lelkében azonban kárt vall. Mikor a családtagok közül leányához szól, Jézus szavait idézi nagyvonalakban, amikor arról beszél, hogy most szomorúsága van, de eljön az idő, amikor mindez örömmé fordul, s ezt az örömet senki sem veheti el tőle.

és az ahoz kötetett tudományokat tanuló ifjúnak utolsó tisztességtételére [...] elmondott [...] Sárospatak, 1832.

¹⁸ Uo., 18. p.

¹⁹ Uo., 19. p.

²⁰ ZSARNAY LAJOS: Halotti tanítás az élet bölts használásáról, melyet néha tek. Nemz. És vitézlett Gyulay Sámuel úr, tek. Nemes Zemplén vármegye táblabírájának temetési tisztességére írt [...] Sárospatak, 1832. 4. p.

I. Ferenc osztrák császár és magyar király feletti beszéde, azt gondolom, sokkal inkább oráció, mint temetési prédikáció,²¹ amely a király személyének magasztalásában, tulajdonságainak enyhén túlzó ecsetelésében merül ki. Időnként – nyilván a közkíváalomnak megfelelően – irreális képeket rajzol meg, magasztosabb, fennköltebb egyénnek állítva be a királyt, aki hasztalannak tartotta azokat a napokat az életében, amelyeken nem tett jót.²² Ennek a beszédnek nem része a túlvilági élet és a feltámadás reménye.

A temetési szolgálatok talán legnehezebb része, mikor egy fiatal felett kell megállnia az igehirdetőnek. Szabó Lázár a kollégium diákja volt. Súlyos betegség következtében 21 évesen 1839-ben hunyt el. A felette mondott beszéd alapigéje a Jn 11,11: „Lázár a mi barátunk aluszik, de elmegyek, hogy felköltsem őt.”²³ Ilyen esetben a halál még sötétebb színben tűnik fel,²⁴ de a vigasztalás annál nagyobb. Teljes bizodalommal állítja, hogy ahogyan Jézus Lázárt feltámasztotta, ugyanúgy Szabó Lázár sem fog örökké aludni, s a rothadó test romolhatatlanságot nyer, és a halhatatlan lélek egyesül a dicsőséges testtel.²⁵ Majd nem sokkal ezután már általánosan beszél a feltámadásról. „Nem kételkedhetünk tehát a felől, hogy mint Lázárt, úgy minket is feltámaszt egykor a Mindenható szava.”²⁶ A prédikáció záró sorai is a feltámadásba vetett hitről szólnak.²⁷

Hasonlóan szólt Miklós László (a Sárospataki Református Kollégium tanára, Torna és Zemplén vármegye táblabírája) felett 1841-ben mondott beszédében is, aki kollégája volt a pataki kollégiumban. Ecseteli tanári, emberi mivoltát, felmagasztalja képességeit, tulajdonságait, de nem szól az élet, a halál és a feltámadás összefüggéseiről.²⁸

1855-ben elhunyt gróf Széki Teleki József, a Tiszáninneri Református Egyházkerület és a Sárospataki Református Kollégium főgondnoka. Temetési beszédét Zsarnay imádsággal kezdi, amelynek végén megszólal a bűnbocsánatkérés, s az a reménység, hogy elnyerhetjük az élet koronáját az egekben.²⁹ Az egész halotti beszédben a hűség, mint kulcsfogalom vonul át. Alapige a Jelenések 2,10: „Légy hű mindhalálig, és néked adom az élet koronáját.” Az itt szereplő „légy hű” megfogalmazás végig a királyhoz, a nemzethez, az országhoz, a családhoz, az egyházhoz való hűsége kidomborításában szólal meg. Ezen túl a kerületében lévő oktatási intézményekért,

²¹ ZSARNAY LAJOS: Halotti beszéd Első Ferenc ausztriai császár és apost. Magyar király Ő Felsége végtiszteletére a S. Pataki Református Templomban 1835-dik esztendő április 5-dik napján mondotta [...] Sárospatak, 1835.

²² Uo., 15–16. p.

²³ ZSARNAY LAJOS: Halotti tanítás, melyet Szabó Lázár hittudomány tanuló nemes ifjú végtiszteletére 1839. év dec. 23-dikán elmondott [...] Sárospatak, 1840.

²⁴ Uo., 5. p.

²⁵ Uo., 6. p.

²⁶ Uo., 13. p.

²⁷ Uo., 19. p.

²⁸ ZSARNAY LAJOS: Halotti tanítás az igazról, néhai tekintetes tudós Miklós László a helv. Vallástételű pataki anyaoskolában politica és statistica k. és r. tanítója, tek. Torna és Zemplén vármegye táblabírája végtiszteletére elmondá [...] Sárospatak, 1841.

²⁹ ZSARNAY LAJOS: Halotti beszéd a hűségről, melyet nagyméltóságú széki gróf Teleki József végtiszteletére [...] tartott. Sárospatak, 1855.

s a nehéz időkben egyházáért végzett áldozatos, buzgó és rendíthetetlen munkáját emeli ki. Saját bevallása szerint „elveszne bátorságom, s félénk zavarba jönnék, ha nekem Telekink egész életét, annak tehetségeit, tulajdonait, tetteit, mint szónoknak hirdetnem és igaz becsök szerint magasztalnom kellene”.³⁰ Az egyházzal úgy beszélt, mint erkölcsi egyesületről, melynek az alapja a hit és vallásos meggyőződés.³¹ Majd pedig egyértelműen schleiermacheri gondolatokat idézett, amikor azt mondja, hogy a hit és a vallás egyesít bennünket Istennel, az által érezzük függésünket a mindenható, legszentebb, legtökéletesebb valótól.³² Beszél a hitről, mint a tiszta erkölcs legbiztosabb alapjáról. Forrása a kegyelemnek, leggyengédebb kincse és legédesebb titka a szívnek stb., amelyet az emberiség előtt Jézus fedezett fel legtisztábban.³³ Gyakran hangzik el az egyházzal és oktatási intézményeivel kapcsolatban a hűség, de az is, hogy azokat a vallásos erkölcsi tökéletesedés végett fontos fenntartani, s hogy az emberekben a nevelés, az erkölcsi tökély és tisztaság terjedjen.³⁴ A következő oldalon mintegy kérdésként teszi fel: „Általában az egyház célja a vallásos és erkölcsi tökéletesedés előmozdításának közöttünk?”³⁵ Hangsúlyozza az egyházzal való hűséget, de nem a hivatalért, hanem azért a hitért, mely nélkül nem lehet üdvözülni, továbbá az egyház szent céljáért, a vallásos és erkölcsi tökéletesedésért, mely az ember legnagyobb feladata.³⁶ A halálig való hűség jutalma az élet, mely nála ebben a prédikációban úgy szólal meg, hogy aki hű mindhalálig, az nem halhat meg egészen, hanem él. Él a tisztviselők szívében, él a történetek könyvében, él az örök élet tájain.³⁷ A végén pedig úgy szól az elhunytáról, mint aki bement az égi dicsőség honába, ahol elveszi méltó jutalmát, s ahol él zavartalan boldogságban.³⁸ Végigolvasva a beszédet, különlegességét, másságát abban tapasztalhatjuk, hogy túlnyomórészt az elhunyt tevékenységének, nagyságának méltatása domborodik ki, de nem nélkülözi a munkáért járó isteni jutalom, az örök élet, az üdvösség tényének említését sem.

Kóczán József alsózempléni segédgondnok felett 1860-ban mondott beszédet. E beszéd elmondásakor már beiktatott püspök. Az egész prédikáción keresztül egyetlen alkalommal kap hangot az a meggyőződés, hogy az elhunyt megnyeri az élet koronáját.³⁹ A prédikáció szinte teljes egészében az elhunyt személyét, munkáját méltatja.

Zsarnay Lajos temetési beszédeit olvasva és elemezve megállapíthatjuk, hogy az a fajta korszellem, ami a különböző irányzatok kialakulásával jellemző volt már a lelkipásztorokra is, nála nem található. Nem kérdőjelezte meg a bibliai igazságokat, nem vetette el a református egyház alapjait

³⁰ Uo., 5. p.

³¹ Uo., 20. p.

³² Uo., 20. p.

³³ Uo., 21. p.

³⁴ Uo., 22. p.

³⁵ Uo., 23. p.

³⁶ Uo., 25. p.

³⁷ Uo., 25. p.

³⁸ Uo., 27. p.

³⁹ ZSARNAY LAJOS: Halotti prédikáció néhai nagyságos Kóczán József alsó-zempléni segéd gondnok végtisztességére 1860. sept. 9. napján, Gesztelyben. Pest, 1861. 14. p.

képező dogmákat. Nem osztotta Schleiermacher nézetét, aki a feltámadást a hit szempontjából közömbösnek tartotta, történelmi síkra terelve, egyenrangúvá tette minden más történelmi eseménnyel. Igaz időnként a schleiermacheri gondolatvilág teret nyert beszédeiben, de csupán egyes tételek megfogalmazásában. Teleki József feletti prédikációjában olvashattuk azt a schleiermacheri gondolatot, hogy a hit és a vallás egyesít bennünket Istennel, az által érezzük függésünket a mindenható, legszentebb, legtökéletesebb valótól. Ez azonban nem jelenti azt, hogy követője lett volna a romantika atyjának vagy annak a liberális irányzatnak, amelybe később Schleiermachert besorolták. De nem képviselte a liberalizmus elvét sem, ami szerint Krisztus feltámadása nem testileg, hanem szellemileg történt. Igaz, hazánkban a teológiai liberalizmus a 19. század második felében bontakozott ki, így az előtte még nem lehetett ismert. Mindez nem jelentette, hogy a német területről kiindult liberális gondolkodás nem jutott már el hozzá. Ha el is jutott, gondolkodására nem volt hatással, amit abból is láthatunk, hogy az *Apologetika*⁴⁰ c. művében arra biztatta hallgatóit, hogy mindazt, amit koruk az ész mérlegére helyezett, az ortodoxia elveiből kiindulva bizonyítsák be: Krisztus isteni, megváltói személyét, a csodák létét, isteni eredetét, a keresztyénség alapjait, a Szentírás Istentől való ihletettségét stb. Mindezeket pedig a Szentírásból kiindulva, a szupranaturalizmus – racionalizmussal és liberalizmussal szembeszálló – álláspontjából, de mondhatnánk, hogy az ortodoxia vonalán képviselte. Ugyancsak ebben a munkájában írta, hogy az összes keresztyén ember tudatában az eredeti elv: a Krisztusban való igaz váltság, aminek változatlansága megáll, és hogy az egyházban mindig megvan Krisztus eredeti kijelentésének hiteles és változatlan tudata. Ha ez másképpen lenne vagy változna, maga a keresztyén vallás elve és lényege is változna, de ez változatlan. Temetési beszédeiben mindezt tetten érjük. De megtaláljuk az örök életre, feltámadásra vonatkozó megnyilatkozásait, amelyek, mint saját meggyőződésből fakadó hitvallások fogalmazódtak meg. Lehet, hogy nem minden prédikációjában érhető tetten a konkrét megfogalmazás, és orációjában nem is fordul elő, s néha csak körülírja azokat, de ott van a rájuk való utalás: „Nem kételkedhetünk tehát a felől, hogy mint Lázárt, úgy minket is feltámaszt egykor a Mindenható szava.”

---

⁴⁰ ZSARNAY LAJOS: *Apologetika*. Sárospatak, 1858.